

Fenomen Bore Lee

Bore Lee in njegovi filmi v širši javnosti pomenijo za amaterski in trash film na Hrvaškem toliko, kot pomeni Michael Moore za dokumentarni film v svetu. Celo več kot to, uspeh njegovega predzadnjega filma "U kanflama velegrada", je prisilil, upam, da vsaj enega hrvaškega režiserja, da se je zamislil nad svojim delom, in verjamem, da je povzročil vsaj neprijeten občutek na Oddelku za film v okviru Ministrstva za kulturo zaradi njihove slabe politike, ki že leta podpira in financira v glavnem neuspešno hrvaško kinematografijo.

Bore Lee, s pravim imenom Boris Ivković, prihaja iz Sinja, majhnega mesta trideset kilometrov severno od Splita, iz mesta, ki v hrvaški javnosti velja za rigidno, desničarsko in tradicionalno mesto, torej iz okolja, ki ni ravno spodbudno za takšne ekshibicioniste. Bore je predvsem mojster kung fu-ja, od svojega idola Bruca Leeja je prevzel ime ter leta 1994 posnel svoj prvi amaterski kung-fu film z naslovom "U kanflama orla". Gre za 13-minutni film posnet z VHS kamero,

montaža na dveh videorekorderjih pa je skrajno neprecizna. Tovrstna produkcija je značilna za vse njegove filme do leta 2004, ko je začel sodelovati z režiserji njegovih zadnjih dveh filmov Mariom Kovačem, Ivanom Ramljakom in Krešimirjem Paukom, ki so Boretu poleg izboljšane režije, scenarija in promocije priskrbeli DVCAM in digitalno montažo. Ni treba dodati, da je bil Bore poleg koreografije in glavne vloge do tedaj režiser in scenarist vseh svojih filmov. Rdeča nit teh majhnih neodvisnih mojstrov, v katerih je Bore vedno glavni "pozitivec", je požrtvovalen boj proti "zli tolpi", in potem ko Bora dodobra uniči svoje nasprotnike, jim nazadnje nameni še moralni nauk: "Ste banda, in to zelo pokvarjena, še boste dobili svoje!" Da si ne bi kdo mislil, da so tu borilne veščine prisotne zaradi nasilja. "Ne, borilne veščine služijo opravljanju dobrih del," vam bo rekel mojster.

Drugi film, "Smrtonosna igra", je bil posnet pet let pozneje. V tistem času je njegov prvi film pridobil kult-

ni status v svojem mestu. Tako pri snemanju filma prisostvuje publika, ki je s smehom, ploskanjem in komentarji spremljala delo, dodatek DVD filma "U kanflama velegrada" pa vsebuje poleg dveh filmov iz let 1994 in 1999 tudi podelitev sinjskega oscarja. Tu se začneta hiperprodukcija in serija daljših stvaritev: "Rušilački udarci", "Otrovne ruke", "Vrijeme velikog obračuna" in kultni "Jači od bande", po mnenju mnogih najboljši iz njegove samostojne kariere. Z vsakim od teh del je povezana določena zanimivost. Omenimo samo, da pri filmu "Rušilački udarci" tako rekoč ni montaže, film "Vrijeme velikog obračuna" pa traja celih 90 minut in zanj Bore načrtuje "re-make."

Čeprav je bil Bore precej znan v domačem krogu, se je njegova kariera začela strmo dvigati s filmom "U kanflama velegrada", posnetim v Zagrebu na pobudo že omenjene režiserske trojke. Produkcijo, ki si je Bore do tedaj ni mogel niti v sanjah predstavljati, je spremljalo veliko igralcev ter za hrvaške razmere zelo močna medijska kampanja. Uspeh filma je pripomogel k podpisu pogodbe s Continental filmom, ki je film izdal na DVD, s čimer je film postal kulturna figura hrvaškega trasha. Ko je bil film izdan, so ga odkupile vse videoteke, knjigarne in trgovine, tako da je v kratkem času postal najbolje prodajani hrvaški DVD. Pomembno je dodati, da je bila sama izdaja filma hkrati tudi zelo razkošna, saj je bil to najbolje opremljen hrvaš-

ki DVD do sedaj. Na javnih projekcijah je samo v šestih mestih film videlo več kot 2000 ljudi, toliko jih ni videlo niti nekaterih "profesionalnih" filmov (npr. film "Polagana predaja" Bruna Gamulina, dobitnika zlatne arene leta 2001 in hrvaškega kandidata za oscarja, je to leto v kinih videlo nekaj več kot 700 ljudi).

Poleg te preproste ljubezenske kung-fu drame in že omenjenega prevenca DVD vsebuje tudi biografijo, nekatere izrezane scene in avdiokomentar režiserja. Najuglednejši slovenski filmski kritik Marcel Štefančič jr. je izjavil, da gre za najboljši hrvaški film devetdesetih, tudi hrvaški kritiki so ga dobro ocenili. A kljub temu so o njem imeli veliko za povedati drugi hrvaški režiserji, ki filma niso sprejeli v selekcijo 13. Dana hrvatskog filma z obrazložitvijo, da sploh ne razumejo, kaj je trash produkcija. S tem so popolnoma ignorirali veliki uspeh filma, pod vse to se je podpisal selektor za igrani film, Tomislav Kurelca. S protestnim pismom Hrvaški televiziji se je oglasilo tudi Društvo hrvaških režiserjev, ki se je pritoževalo nad medijsko pozornostjo, ki jo je filmu namenila hrvaška nacionalna televizija. Namesto da bi si pokrili ušesa od sramote, ker njihovi filmi v kino ne privabijo niti tisoč obiskovalcev – ker so negledljivi – ali da bi molčali, ker vsa leta živijo od istih svojih filmov, cvilijo obtožujoč režiserje brez akademij, da spodkopavajo ugled in ceno hrvaškega filma, kot da

Akademija kaj pomeni. Naj bo tako ali drugače, to je še bolj pripomoglo k temu, da se je mit o Bori Leeju razširil in da je še več ljudi željnih sveže produkcije obiskalo projekcije filma. Na tretji Reviji amaterskega filma leta 2004 v Zagrebu je bil prikazan ves Boretov opus in ni treba omenjati, da je bila dvorana vseh pet dni nabito polna. Bore je takoj zatem odpotoval v Črno goro, kjer je posnel še en kung-fu izdelek. Govori se, da je imel zraven igralske in glasbene prste sam Rambo Amadeus. Prišle so tudi profesionalne ponudbe, ker pa se je Bore odločil, da ne bo nikdar igral negativca in da ne bo nikoli v filmu dobival "batin", vseeno ni bil angažiran. Po vrnitvi iz Črnogorskega primorja se je takoj lotil novega projekta, ponovno v sodelovanju z isto trojico. Boretov film "Čuvaj se sinjske roke" je bil posnet v Splitu, Sinju in Zagrebu, premiero pa je doživel na drugem Zagreb film festivalu pred 1200 ljudmi v kinodvorani Studentskega centra, ki je največja dvorana na Hrvaškem. Na predstavitvi je recitiral svoje pesmi in šale ter hkrati vihtel lončake, prepolna dvorana mu je ploskala skoraj pol ure. V filmu to pot ne nastopajo samo najbližji prijatelji, tako kot do sedaj, temveč nekaj pravih zvezd, kot so igralka Nina Violič, rapper Edo Majka in TV voditeljica in pevka Sanja Doležal. Večni motiv boja proti tolpi je prisoten tudi v tem dveurnem filmu. Tolpo seveda premaga pošteni gnev sinjskega kung-fu mojstra. Pomemb-

no je dodati, da je soundtrack iz filma že izdan, da je iz insertov filma posnetih nekaj videospotov ter da je glasba iz filma nominirana za Porin (največja hrvaška diskografska nagrada) v kategoriji filmske glasbe. Bore je izdal tudi knjigo pesmi "Pjesme izviru iz duše", tako da mu medijska pozornost ni splahnela vse do današnjih dni. Bore bo poleti leta 2005 začel snemati nov film na enem hrvaških otokov, ker Pauk, Ramljaki in Kovač ne morejo slediti njegovi želji ter entuzijazmu, se je Bore odločil nadaljevati svoj samostojni sinjski opus. Suma sumarum, na koncu leta 2005 ali na začetku naslednjega leta bi lahko bila hrvaška javnost doživela tri premiere, črnogorske, zagrebške in sinjske, verjetno pa bo sočasno šel v distribucijo film "Čuvaj se sinjske roke", preveden kot "Deadly Sinjs". Niti hiperproduktivna Nicole Kidman se ne more s tem pohvaliti.

Četudi trdi, "da hoče v Hollywood, čeprav mu je dober tudi Zagreb", je v bistvu skromen, postopoma končuje film za filmom – in zaslužno uživa v vsaki minuti slave, ki jo doživi. Dejstvo, da se je zaradi tega fenomen na percepcija neprofesionalnega filma resnično zelo spremenila, je koristilo drugim nadarjenim ustvarjalcem brez akademije in filmskih šol, da svoja dela prikažejo širšemu krogu ljudi.

Bitka je glavna nit filma in ponavlja skozi ves film, čeravno se polnih 70 minut nastopajo samo štirje igralci, se po končani bitki in porazu enih

(seveda vedno nasprotnikov Bore Leeja) v naslednjem kadru zopet prikazuje, samo na nekem drugem mestu. Sovražniki, seveda, zopet spijsajo "batine", vendar so v naslednjih desetih sekundah spet pripravljeni na še eno porcijo klofut in novo pridiganje.

REVIJA AMATERSKEGA FILMA

Nove generacije mladih, ko so vzniknile na sceni nevladnih organizacij in na povsem novih scenah mladih, ki niso zastrupljene z nacionalizmom, med katere sodim tudi sam, so marca leta 2002 organizirale povsem novo filmsko amatersko prireditelstvo – Revijo amaterskega filma – RAF. Čeprav me ta sestavek postavlja v konfliktni položaj glede tega festivala, ker sem že od samega začetka član organizacijske ekipe, bom poskušal vsaj faktografsko opisati pot, ki jo je prehodil RAF. Zamisel se je razvila po naključju ob kavi, kot rezultat norosti in spraševanja Hrvoje Laurenta, člana združenja Postpesimisti, ki je to predlagal kot pilotski projekt ljudem v Attacku, z nepretencioznim filmskim projektom pa smo preverjali, kako ta zamisel "stoji na neodvisnem trgu". Ekipi se je pridružil tudi Tomislav Deverić s svojim združenjem Mentalna opozicija, tako da je organizacijsko strukturo tvoril hibrid in ugled vsake od njih na svojem delu scene.

"Drugačna ideja" je bila blazna zamisel, da je mogoče samo razpisati natečaj z določenimi pravili ter v službe-

nem programu prikazati absolutno vse, kar prispe na naš naslov brez kakršnekoli selekcije, vloge žirije pa prepustiti publiki. To je bilo svojevrstno odpravljanje monopola zastarelih žirij, ki so v spremenjeni, vendar v podobni sestavi sodelovale na vseh festivalih, pa tudi svojevrstna prva neodvisna filmska amaterska prigoda, zasnovana na samem entuziazmu in brez zanesljive finančne prihodnosti. Vse dosedanje amaterske festivale je organizirala ali organizacijsko podprla Hrvaška filmska zveza, ki že leta spodbuja samo en del amaterske zgodbe, vezane na organizirane kinoklube, ki so v glavnem pod njihovim okriljem. Revija promovira v glavnem novi kratki film, ki traja do 20 minut, ter se je pokazala kot zelo pomembna na regionalni ravni.

Prva Revija je bila v začetku marca leta 2002, na natečaj je prispelo 74 filmov iz sedmih držav. Program je bil prikazan v priljubljenih neodvisnih zbirališčih za mlade v klubih Močvara, Kset, M.a.m.a., Attack, ki so s svojo senzibilnostjo odgovarjali celotnemu konceptu. Več kot sto ljudi na vsaki projekciji in dobra energija, ki se je tu ustvarila, nas je prisilila, da smo tudi za naslednje leto razpisali natečaj, na katerega se je prijavilo 112 filmov iz kar 11 držav, celoten program pa smo razširili po vsem mestu. Tako so bile projekcije tudi v obrobni mestnih kulturnih centrih, kot so Študentski center, različni klubi ter Kino klub Zagreb. Deverića je

zamenjala Vanja Daskalović, ogrodje RAF tako vse do danes sestavljajo Daskalović, Laurent in jaz.

Na natečaj so se začeli prijavljati mladi iz majhnih mest, katerih imena niti ne poznamo, gre torej za mesta, ki nimajo nikakršne infrastrukture in pomoči. No, spodbujeni s priložnostjo, da bo njihov film, kakršenkoli že je, nekje prikazan, so nekako zbrali dva videorekorderja, ukradli očetovo VHS kamero, se metali po rekah, padali z dreves ter se zakopavali v zemljo. Tudi te filme je občinstvo dobro sprejelo ravno zaradi svoje nepretencioznosti.

Začeli sta se potrjevati kontinuiteta in kakovost določenih avtorjev, na površje so priplavali mladi ljudje, ki niso bili vezani na infrastrukturo kinoklubov, njihove zelo spodobne tehnične izvedbe odličnih idej je videlo 200 ljudi brez nujno potrebnega znanja vedno do odličnosti zverziranih ocen poklicnih filmarjev.

Na tretjem RAF, ki se je v celoti odvijal v Centru za kulturo Trešnjevka, se je število prijavljenih filmov povečalo na 130, zelo se je razvil tudi off program, tako smo bili priča že ustaljeni delavnici videoaktivizma in VJ-inga, festivalskemu klubu in sklepni drum'n'bass party. Čeprav že od prvega RAF izbira filme občinstvo, ki sestavljajo program "RAF putuje", so šele to leto mladi iz dvajsetih hrvaških, slovenskih in avstrijskih mest imeli priložnost videti ta izbor. Prvič smo doživeli tudi večjo medijsko pozornost, tako da so bile na hodniku

Trešnjevke kamere del inventarja, število ljudi se je v povprečju povečalo na 150 na večer, na projekcijah filmov Bore Leeja pa se je zbralo do 300 ljudi. Na revijo so prispela tudi nadaljevanja določenih videofilmov, najmlajši udeleženec pa je bil star komaj pet let in revija je avtorjem omogočila, da so lahko na kraju samem dobili povratno informacijo o svojem delu. Prav to je bilo pomembno – educirati tudi samo občinstvo, da bi se zavedali neselektiranega programa in dejstva, da je ta revija kraj, kjer se vsi filmi gledajo kritično. Na natečaj četrte revije je prispelo 180 filmov iz sedmih držav (160 po propozicijah), seveda največ iz Hrvaške, Srbije in Črne gore in Slovenije. Nosilci off-programa so bili amaterski filmi zdaj že znanih hrvaških režiserjev Rajka Grlića, Zrinka Ogresta, Nenada Puhovskega in Lordana Zafranovića, za katerega je bilo to prvo uradno povabilo na Hrvaško po letu 1990. Pripotoval je iz Prage, kjer vsa ta leta živi in dela. Poleg tega smo predstavili tudi prijateljske avtorske skupine in festivale ter prikazali selekcijo animacij in igranih filmov Korejske akademije filmske umetnosti – KAFA. Vsega skupaj je bilo v sedmih dneh prikazanih okrog 300 filmov, število ljudi, udeleženih v programu RAF, pa je preseglo številko 3000. Festival se je nad vsemi pričakovanji organizatorjev profiliral med drugimi filmskimi dogodki. Sledila so vabila na različne festivale in celo uradno predstavljanje Hrvaške na Dnevih hrvaške kulture v

Varšavi na Poljskem. Gostovanje je bilo v zadnjem trenutku odpovedano, še pomembnejše pa je, da se je amaterski film začel vrednotiti kot relevanten del sedme umetnosti, kar je bil tudi naš cilj. Leta 2005 je izšel izbor "najbolje sprejetih" filmov na VHS iz leta 2004, za oktober pa je napovedana prva samostojna amaterska izdaja DVD Stranke dobrih ljudi iz Kutine in vzporedno s tem tudi DVD izbor Revije iz leta 2005.

Pokazalo se je, da profesionalnosti nikakor ni mogoče meriti z denarjem, porabljenim pri produkciji, niti s širino in metri filmskega traku, temveč z idejami in hrabrostjo.

RAF POTUJE

Program RAF potuje je nastal zato, da bi del filmov, prikazanih na festivalu, nadaljeval svojo pot tudi v drugih mestih prek neodvisnih projekcij ali pa kot del drugih festivalov. Filme je izbiralo občinstvo z RAF, in to tako, da je ocenjevalo posamezne naslove na projekcijah. Tisti "najbolje sprejeti" so se uvrstili v svojevrstno selekcijo RAF, kar pa ne pomeni, da so v izbor prišli tehnično najboljši filmi, temveč filmi, izbrani po individualnih merilih, tako, da so bile najboljše ocenjene v glavnem ideje, ne glede na tresenje kamere, popolnoma nepremišljenih kadrov ter neprecizne montaže. Organizatorji niso vplivali na izbor.

Proporcionalno številu prijavljenih filmov v posameznih kategorijah,

je bilo izbranih pet ali šest filmov iz vsake, vsega skupaj program traja od dve do dve uri in pol. Drugi filmi, ki niso bili izbrani, so v širšem izboru, kar daje avtorjem neko zadovoljstvo, da so prešli kritično maso dopadljivosti oziroma nedopadljivosti. To omogoča drugim organizatorjem festivalov, da od nas zahtevajo ravno te naslove za svoje projekcije.

V treh letih in pol so bile projekcije RAF-ovih izborov na ogled mladini iz okrog petdesetih mest v Sloveniji, Srbiji in Črni gori, Bosni in Hercegovini in Avstriji. Do poletja 2005 pa je na Hrvaškem in Avstriji predvidenih 20 projekcij najnovejših filmskih stvaritev iz Nizozemske, Avstrije in nekaj drugih filmov iz regije. Posebna čast je bilo povabilo na off-program 51. puljskega filmskega festivala leta 2004 in Motovun film festivala leta 2005, medtem ko so tradicionalne projekcije vedno prisotne na Tabor film festivalu, Pool film festivalu v Ivanič Gradu in na multimedijem dogodku – Free Spirit na Cresu, Free as a bird festu v Zagrebu in Underwater overground v Pulju, seveda so tu tudi male samostojne projekcije v vseh večjih mestih na Hrvaškem.

"RAF putuje" je tudi pilotski projekt za ljudi, nevajene te ravni produkcije, saj je projekcije včasih določeno število ljudi zapustilo, da pa se zadeva spreminja, dokazuje 180 ljudi v Splitu in poln poletni kino na Cresu, kjer se ni v času celotne projekcije nihče niti premaknil. Amaterski

filmi na RAF so bili bolje obiskani kot filma "Lost in Translation" in "Lord of the Rings", ki sta bila prikazana dan prej in dan pozneje.

Izbor leta 2004 je izšel na formatu VHS in ga je mogoče kupiti neposredno na naslovu RAF, leta 2005 pa bo izšel še na DVD in v formatu DivX kot multimedijски dodatek najbolje prodajanemu računalniškemu časopisu BUG. Upam, da bodo te projekcije spodbuda mladim amaterjem, da pokažejo svoje filme javnosti mimo festivalov in kot nekakšen kontrapunkt hollywoodskim filmom, ki so nas preplavili.

Amaterski filmi profesionalcev

Da je za dober film film pomembna predvsem nadarjenost in ne toliko šola, kažejo zgodnja dela zdaj že znanih in uveljavljenih hrvaških režiserjev. Dela etabrirane četvorke smo lahko videli na RAF leta 2005, vendar je lista filmskih profesionalcev, ki so že pred akademijo brskali po kamerah, veliko daljša. RAF je prikazal skoraj vse ohranjena dela Rajka Grlića (njegovi filmi iz profesionalne faze: Za ljubav je potrebno troje, Štefica Cvek u raljama života, Čaruga, ...), Zrinka Ogreste (profi filmi: Crvena prašina, Tu ...), Lordana Zafranovića (Aloha, Praznik Kurvi, Okupacija u 26 slika ...) in dokumentaristov Nenada Puhovskega (Paviljon 22, Lorasvjedočanstva ...). Že v teh filmih se je pokazala nadarjenost teh režiserjev, Grliću in Zafranoviću pa so ta dela

omogočila vpis na slavno praško filmsko akademijo – FAMU.

Največji del teh stvaritev je posnet na 8-mm kamerah, tako da so bili kasneje telekinirani na Beto ali na MiniDV, del pa je bil produciran v Kino klubih, v katerih so delovali. Določeni deli so ohranili sami avtorji ter se sedaj nahajajo v arhivih Kinoteke in filmskega zveze. Vendar je velik del vseeno za vedno izgubljen. Tudi kakovost teh stvaritev je zelo različna. Za svoje amatersko delo je bil Zafranović počaščen z naslovom "mojstra amaterskega filma", nekateri profesorji pa jih prikazujejo na Akademiji dramskih umetnosti v Zagrebu v okviru svojih predavanj.

Nekateri danes zelo znani avtorji se nikoli niso hoteli spuščati v snemanje profesionalnih filmov, kot na primer Mihovil Pansini, multimedijски umetnik Tomislav Gotovac, sicer diplomirani režiser, pa zelo spretno krmariti na liniji amaterskega in profesionalnega filma, kjer se v glavnem spogleduje s trash poetiko in z vsem tistim, česar na režiji ADU ne predavajo kot režijska pravila.

Smeri razvoja

Prihod digitalne tehnike v svet video produkcije, kot tudi pocenitev in dostopnost tehnike so omogočili razvoj amaterskega filma po vsem svetu. Po drugi strani so razni priročniki z nasveti dostopni na internetu, kot tudi množica ugodnosti peer-to-peer izmenjav gradiva, demistificirali so sne-

manje in montažo. Še več, danes za film veljajo tudi posnetki s fotoaparatom in mobitelom, festivali so za ta namen začeli razpisovati tudi natečaje za filme, posnete v različnih formatih (puljski filmski festival).

Prihod poceni in vsem dostopne DV tehnike je znižal in razveljavil produkcijske standarde televizije, predvsem zasebnih postaj, ki so zmanjšali stroške proizvodnje ter prevzeli kakovost DV slike kot svoj standard, poleg tega pa so zaposlili nove mlade ljudi, ki se še učijo. Da bi lahko sledili trendu zniževanja stroškov, je celo nacionalna televizija zaposlila več zunanjih produkcij, ki temeljijo v glavnem na tehniki DV. Vse, kar danes gledamo, se s kakovostjo in količino odmika od standardov, postavljenih v minulih desetletjih, pa tudi Akademije so danes izgubile tisto vrednost, ki so jo imele pred leti. To je vsekakor vplivalo, da se nam kot gledalcem zmanjšuje kriterij o tistem, kar je kakovostno oziroma slabo. Veliko pomembnejše je dejstvo, da sta film in snemanje postala dostopna vsem ter da so sedaj veliko bolj kot

kdaj koli prej gledalci postavljeni v vlogo kritikov in graditeljev lastnih meril. To kaže tudi število filmov, prijavljenih na različne festivale, kot tudi čedalje večje število naših del na mednarodnih festivalih. Količina seveda ne pomeni nujno tudi kakovosti, vendar bo v okviru teorije velikih števil tudi količina pomenila kakovost.

Za amaterski in trash film je zelo pomemben individualni pogum, da se posameznik spusti v velike projekte, kot so celovečerni trash igrani filmi oziroma resno zamišljeni dokumentarci. S tem je deloma sneta tančica snemalske mistike, ki nastaja v kino-klubih, kar bo te klube prisililo, da se odprejo ter ponudijo svoje znanje in infrastrukturo za uporabo, če želijo obstati. Zavest o možnostih za vse ter dostopnost znanja in tehnike bo zagotovo ustvarilo samostojne filmske in avtorske skupine, ki bodo lahko prikazovali svoje izdelke na festivalih, kot je RAF, čedalje hitrejši Internet pa bo te njihove izdelke ponudil vsem nam.

Prevedel Andrej Horvat